

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in Rolü

Haluk Şengül ¹

Özet: İttihat ve Terakki Partisi'nin öne çıkan isimlerinden biri olarak Türk siyasi tarihine giren Maliye Nazırı Cavit Bey, siyasi, sosyal ve iktisadi konulardaki tecrübesiyle Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vurmuş önemli bir düşünür ve devlet adamıdır. II. Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev alan Cavit Bey, bu süre zarfında üstlendiği maliye nazırlığı göreviyle İttihat ve Terakki Partisi'nin ekonomi politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte karşılaştığı ekonomik sıkıntılar bilhassa Osmanlı Bankası ile yaşanan problemler üzerine 1917 yılının başında Cavit Bey'in öncülüğünde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla sermayesi milli olan ilk finans kurumu kurulmuştur. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulmasına rağmen varlığını belirli bir süre daha devam ettirmiş ve 1927 yılında Türkiye İş Bankası ile birleştirilmiştir. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ömrü kısa olmasına rağmen Türkiye'de milli bankacılığın gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin milli ekonomi oluşturma yolunda önemli gelişmelerinden biri olan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın önemi ve Cavit Bey'in bankanın kuruluşundaki rolü ele alınmıştır. Ayrıca milli iktisat düşüncesinin Türk toplumundaki etkileri de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maliye Nazırı Cavit Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Tarih

Minister of Public Finance Cavit Bey Role in The Establishment of The Ottoman Credit National Bank

Abstract: Minister of Public Finance Cavit Bey, who entered Turkish political history as one of the prominent figures of the Committee of Union and Progress Party, is an important thinker and statesman who has left his mark on the last period of the Ottoman State with his experience in political, social and economic issues. Cavit Bey, who served in various levels of the Ottoman State from the second constitutional era to the end of the First World War, took influential role in determining the economic policies of the Committee of Union and Progress Party with his position as minister of public finance, which he undertook during this time. The name of Ottoman Credit National Bank first financial institution was established under the leadership of Cavit Bey at the beginning of 1917, on the basis of the economic difficulties faced by the Ottoman Empire with the entry of the First World War, especially with the Ottoman Bank. Although Ottoman Credit National Bank was established in the last period of the Ottoman Empire, it continued its existence for a certain period of time and was merged with Türkiye İş Bank in 1927. Despite the short life of the Ottoman Credit National Bank, it made a great contribution to the development of national banking in Turkey. In this study, the importance of the Ottoman Credit National Bank which was one of the important developments in the way of creating a national economy in the Ottoman Empire, and the role of Cavit Bey in the establishment of the bank were discussed. In addition, the effects of national economic thought on Turkish society were tried to be revealed.

Keywords: History, Minister of Public Finance Cavit Bey, The Ottoman Credit National Bank

¹Sakarya Üniversitesi, Tarih Bölümü, Sakarya, Türkiye, haluk.sengul@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6249-9052

1. Giriş

II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nde yapılan bir reform hareketinden ziyade askeri ve sivil bürokrasi tarafından yürütülen planlı bir modernleşme hareketidir (Kansu, 2017, s.36). II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'nde uzun yıllardır süregelen geleneksel bir devlet anlayışı yerine daha demokratik ve özgürlükçü bir devlet anlayışı kurulmak istenmiştir. Bu amaçla; eğitimden kültüre, spordan siyasete kadar çoğu konuda özgürlüklerin alanı genişletilmiştir. Anayasa, seçim, parlamento, muhalefet, iktidar gibi demokrasinin temel ilke ve kavramları ile tanışılmış, devlet içerisinde Osmanlı vatandaşlığı bilinci oluşturulmak istenmiştir (Artuç, 2008, s.82). Fakat II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan etnik ve dini unsurları birer zenginlik olarak gören anlayış yerini Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nda alınan mağlubiyetler sonrasında milliyetçi düşüncelere bırakmıştır. Yaşanan savaşlar sonucunda Anadolu'ya gelen milyonlarca göçmenin meydana getirdiği ekonomik bunalım kamuoyunda büyük infiallere neden olmuş ve bu durum Osmanlı toplumunda Türkçülük düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı kamuoyunda oluşmaya başlayan Türkçülük düşüncesi ekonomik yaşamda da kendini göstermiş ve milli iktisat düşüncesi benimsenmiştir. Yabancı ve azınlıklara karşı yerli malı kullanımı teşvik edilmiş, ekonominin her alanında milli bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır (Kazgan, 2017, s.31-32).

Milli bir burjuva sınıfı oluşturmak amacıyla bu süreçte yapılan en önemli girişim ekonomik boykotlar olmuştur. Azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen boykotlar kısa zaman zarfında olumlu sonuçlar vermeye başlamış, toplumun önemli bir bölümünü oluşturan işçi ve esnaf gibi kesimleri kucaklayarak etkilerini arttırmıştır. Böylelikle azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen ekonomik bağımsızlık yüksek bir sesle dile getirilmeye başlanmıştır (Koraltürk, 2011, s.43). Aslında azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen boykotların sosyolojik yönleri de olmuştur. İttihat ve Terakki hükümeti yapılan boykotlarla bir taraftan azınlıkları Osmanlı Devletine karşı ihanet etmekle suçlarken bir taraftan da milli iktisat söylemiyle Müslüman Türk toplumuna dayanışmayı aşılama çabasına çalışmış, milletleşme sürecindeki en mühim organik bağın milli iktisat olduğuna inanmıştır. Türkçü Osmanlı aydınlarının milli iktisat ile ilgili dergi ve gazetelerde çıkan yazılarında yapılan bu girişimlerin etnik yönü öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Türk Yurdu ve İktisadiyat Mecmuası gibi dergilerde Türkçü aydınlar Türklerin bir millet olabilmesi için gerekli olan en önemli öğelerin başında milli iktisatın olduğunu vurgulamışlardır (Taştan, 2017, s.104-105). Dönemin öne çıkan Türkçü aydınlarından ve İttihat ve Terakki Partisi'nin ideologlarından Ziya Gökalp, İktisadiyat Mecmuası'nda yayımlanan bir makalesinde milli iktisatın öneminden şu şekilde bahsetmiştir:

“Bazı kavimlerde idari bir merkezîyet olduğu halde siyasi ve toplumsal bir merkezîyet olmaz. Bu örneğe uygun olan bir kavim çağdaş bir kavim özelliğini alamayarak bir cemaatler topluluğu halini alır. Böyle bir memlekette her cemaat ayrı grup halini aldığından gerçek anlamda bir iş bölümü oluşmaz. Çünkü iş bölümü, ancak müşterek duyguların hâkim olduğu toplumlarda meydana gelir. Ortak bir vicdana sahip olmayan cemaatler arasındaki iş ayrılığı ancak karşılıklı bir asalaklıktan ibarettir. Böyle bir memlekette üretenler ile tüketenler birbirine denk vaziyette olmaz. Bundan ötürü bazı kavimler dışarıdan bir millet haline geldikleri halde henüz milli iktisat safhasına dâhil olmamış bulunurlar. Türkleri uluslararası medeniyetlerin tesirinden kurtaracak, milli kültüre ve bir millet kavramına sahip olmalarını sağlayacak olan şey milli iktisattır.”

diyerek millet olabilmenin önceliğinin milli iktisat olduğu vurgulamıştır (Gökalp, 1981, s.81). Yine bu dönemde ön planda olan Türkçü aydınlardan Yusuf Akçura da burjuva vurgulu milli iktisat söylemini şu şekilde tarif etmiştir: *“Muasır bir devletin temelinde burjuva sınıfı vardır. Müreffeh devletler burjuva sınıfının, bankerlerin ve iş adamlarının omuzları üzerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki milli uyanış Türk burjuvazisinin de doğuşudur. Türk burjuvazisinin doğal tekamülü akamete uğramadan sürerse Türk devletinin sağlam temeller üzerinde kurulmasının teminat altına alındığını söyleyebiliriz.”* (Ahmad, 2017, s.59). Ancak milli iktisat söyleminin hayata geçmesi ve bilinçli bir şekilde ilerleyebilmesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında mümkün olmuştur. Savaş yılları, ekonomik bağımsızlığı sağlamakla birlikte milli bir burjuva sınıfı meydana getirme çabalarına da sahne olmuştur. Bu çabalar birçok şirketin kurulmasına katkı sağlamıştır. Savaşın devam ettiği yıllarda İttihat ve Terakki hükümeti, esnafla örgütlenme yoluna gitmiş ve bu şekilde hem hükümet ile esnaf arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş hem de savaşın ağır koşullarının üstesinden gelmeye çalışmıştır (Şener, 1990, s.220-221).

Savaş yıllarında başlayan ekonomiyi millileştirme çabaları bankacılık alanında da görülmeye başlamıştır. Nitekim, İttihat ve Terakki hükümeti para politikalarının belirlenmesinde en büyük engel olarak banknot ihraç imtiyazına sahip yabancı sermayeli Osmanlı Bankası’nı görmüştür. Çünkü Osmanlı Bankası’nın, hükümetin uzun süredir talepte bulunduğu finansman ihtiyacını sonuçsuz bırakması banka ile hükümet arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Bu durum devletin para politikasına yön verecek ve kamu finansmanına yardımcı olacak gerçek anlamda milli bir bankaya olan ihtiyacını bir kez daha göstermiş ve Osmanlı Bankası’nın yerini alacak milli sermayeli bir bankanın kuruluş sürecini hızlandırmıştır (Oktar ve Varlı, 2009, s.8). Milli bankanın kurulmasına yönelik ilk girişim 1916 yılında başlamıştır. Tanin gazetesinin başyazarı olan Hüseyin Cahit Bey öncülüğünde etkili bir kampanya süreci başlatılmış, Osmanlı

kamuoyuna böyle bir bankanın gerekliliği benimsetilmeye çalışılmıştır. Hüseyin Cahit Bey, Tanin gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında milli bir bankanın ülkenin kalkınmasına sağlayacağı katkıyı şu şekilde savunmuştur: “*Milli banka toplayacağı sermaye ile büyük bir kuvvet oluşturarak iktisadi girişimlere ortak olacak, hem memleketimiz hem de insanımız bu durumdan ayrı ayrı istifade edecektir.*” Milli bankanın kurulabilmesi için Tanin gazetesinde başlatılan kampanya kısa zaman zarfında diğer gazeteler tarafından da benimsenmiştir. Ekonomik bağımsızlığın sağlanabilmesi için böyle bir kuruluşun zorunluluğundan söz edilmiş, Osmanlı vatandaşları *iktisadi cihad*'a davet edilmiştir.

1917 yılının başında İttihat ve Terakki hükümeti bankanın kurulmasına yönelik gerekli izinleri aldıktan sonra bankayı kurma görevini Maliye Nazırı Cavit Bey'e vermiştir. Maliye Nazırı Cavit Bey, kurulacak olan milli bankanın Osmanlı ekonomisinin gelişimi için zaruri olduğunu vurgulamıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası 11 Mart 1917 tarihinde resmen kurulmuştur (Toprak, 2017, s.257-259). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurulmasıyla ekonomik sıkıntıların giderilmesi amaçlanmıştır. Millilik karakterinin sağlanabilmesi amacıyla banka sermayesine sadece Osmanlı vatandaşlarının katılabileceğine dair şart koşulmuştur. Ayrıca Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na yabancı bankalar karşısında varlığını sürdürebilmesi için birtakım imtiyazlar da verilmiştir (Eroğlu, 2008, s.76).

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son döneminde ekonomiyi millileştirme çabalarının bir sonucu olarak kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve bankanın kuruluşunda büyük katkıları olan Maliye Nazırı Cavit Bey'in rolü ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada sırasıyla; II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı ekonomisi, Osmanlı ekonomik yaşamında oluşmaya başlayan milli iktisat düşüncesi ve bu düşüncenin Türk toplumundaki etkilerine de değinilmiştir.

2. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Ekonomisi ve Milli İktisat Düşüncesinin Doğuşu

1908 yılından sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi'nde ekonomi politikaları konusunda değişik görüşler olduğu bilinmektedir. Bazı parti mensupları Osmanlı Devleti'nin kalkınabilmesi için ağırlığın tarıma verilmesini ve liberal ekonomi politikalarını savunurken, partinin önemli bir kesimi ise ağırlığın yerli sanayiye verilmesini ve korumacı ekonomi politikalarını savunmaktaydı. Ancak yapılan uluslararası antlaşmalar (kapitülasyonlar) Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir ekonomi politikası uygulamasına imkân tanımıyordu. Bu nedenle parti içinde ekonomi politikaları üzerine yapılan tartışmaların Birinci Dünya Savaşı'na kadar etkisi olmamıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki Partisi iktidara geldiğinde

Osmanlı maliyesi oldukça kötü bir vaziyetteydi. Bir taraftan artan dış borçlar diğer taraftan da Düyun-u Umumiye'nin devlet içinde devlet görünümü oluşturması Osmanlı maliyesini zayıf göstermekteydi (Bozkurt, 2020, s.168-170). Osmanlı ekonomisinde ise gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının ağırlığı hissedilmekteydi. Mevcut ekonomik durum gayrimüslimlere fayda sağlamaktaydı. Gayrimüslimler farklı zanaat dallarında ustalaşırken Müslüman Türk toplumu gayrimüslimlerin tüketicileri konumundaydı. Bu sayede gayrimüslimler zengileşerek varlıklı hale geldi. Fakat gayrimüslimler zengileşirken bir yandan kazandıkları paraları Osmanlı Devleti'nin aleyhine kullanıyordu. Bilhassa Osmanlı vatandaşı olan Rumlar, kendi aralarında topladıkları paralarla Yunanistan'ı kalkındırarak Osmanlı Devleti'ne ihanet ediyordu. Yaşananlar gayrimüslimlere karşı olumsuz bir bakış açısının oluşmasına neden oldu. Bu bakış açısı 1912-1913 yılları arasında meydana gelen Balkan Savaşları sonucunda Müslüman Türk toplumunun geneline yayılarak gayrimüslimlere karşı ekonomik boykot fikrini gündeme getirdi (Çetinkaya, 2015, s.172-173).

Yapılan boykotlar, Müslüman Türk toplumu içerisinde ekonomik bir uyanış gerçekleştirdi ve Osmanlı ekonomisinin millileşmesine olumlu katkı sağladı. Fakat mevcut Osmanlı ekonomisi Avrupa'nın ileri gelen ekonomileriyle rekabet edecek seviyede değildi. Bu nedenle İttihat ve Terakki hükümeti milli bir burjuva sınıfı oluşturmak amacıyla çalışmalarını hızlandırdı. Dönemin öne çıkan gazeteleri ve dergilerinde Müslüman Türk vatandaşlarına sadece ticarete değil sanayi ve finans alanında da etkili olmaları yönünde çağrılar yapıldı. İlk aşamada hükümet yetkilileri Osmanlı Devletini içinde bulunduğu durumdan kurtarmak amacıyla milli bir iktisat politikası oluşturma kararı aldı. Bu amaçla belirli niteliğe sahip olan fabrikalara birtakım imtiyazlar sağlamak amacıyla “*Sanayinin Terakkisi hakkında kanun layihası*” çıkarıldı. Sonrasında sanayi alanında yatırımları teşvik etmek amacıyla “*Teşvik-i Sanayi Kanun-i Muvakkati*” adıyla bir kanun daha çıkarıldı. Çıkarılan bu kanunlarla kurulması planlanan fabrikalara belirli oranda arazi tahsisi, birtakım vergilerden muafiyet ve fabrikalarda kullanılmak amacıyla yurtdışından getirilen araç ve gereçlere gümrük işlemlerinde kolaylık sağlandı. Hükümetin ekonomik anlamda gerçekleştirdiği olumlu gelişmelere rağmen milli sanayinin oluşturulmasındaki en büyük engel kapitülasyonlardı. Kapitülasyonlar kaldırılmadan milli iktisat politikasının yürürlüğe girmesi ve milli bir ekonomi oluşturulması mümkün gözüküyordu (Semiz, 2019, s.368-370).

Kapitülasyonların kaldırılması konusunda ilk girişim 1909 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakı sonrasında gündeme gelse de Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girene kadar kapitülasyonları kaldıramamıştı. Bunun en önemli sebebi Birinci Dünya Savaşı öncesinde İttihat ve Terakki hükümetinin ittifak çabası içine girdiği devletlerin mali, askeri ve teknik konularda yapılacak yardımı kapitülasyonların kaldırılmaması şartına bağlamasıydı. Sonuç olarak Osmanlı Devleti kapitülasyonları 9 Eylül 1914 tarihinde Padişah tarafından da onaylanan bir iradeyle kaldırabilmiştir. İrade

şu şekildeydi: “*Osmanlı Devleti’nde ikamet etmekte olan yabancılar hakkında uluslararası hukuk hükümleri dairesince işlem yapılmak üzere şimdiye kadar verilen mali, iktisadi, adli ve idari kapitülasyonların tüm yabancılar ile ilgili izin ve hukuki ayrıcalıklarının kaldırılması ve hükümsüzlüğü bakanlar kurulu kararıyla uygun görülmüştür. İş bu irade-i seniye 18 Eylül 1330 (1 Ekim 1914) tarihinden itibaren geçerli olacaktır. İş bu irade-i seniyenin uygulanmasında bakanlar kurulu yetkilidir.*” Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti, uzun yıllardır üzerindeki ağır bir yükten de kurtulmuş oldu. Osmanlı devlet erkanında kapitülasyonların kaldırılması büyük bir memnuniyetle karşılandı. Kamuoyunda ise kapitülasyonların kaldırılmasıyla “*Türkiye Türklerindir*” sözü söylenmeye başlandı (Elmacı, 2005, s.60, 71-72). Osmanlı basınında ise kapitülasyonların kaldırılması bayram havası oluşturmuştu. İkdam gazetesinin 12 Eylül 1914 tarihide çıkan “*Kapitülasyonlara Dair*” başlıklı haberinde:

“*Uhud-ı Atika (kapitülasyonlar) mevcudiyet-i milliyeye, Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve adli terakkiyatına her vakit birçok mani zuhur etmekteydi. Bu haksızlığın refi ile Türkiye’nin istiklal-i tammını temin için hükümet-i hazıra tarafından ibraz olunan azim ve karar gayet ciddi ve samimi olmuştur*” şeklinde bir beyanatta kapitülasyonların kaldırıldığını duyurmuştu (İkdam 30 Ağustos 1330/12 Eylül 1914 No: 6307). Tasviri Efkar Gazetesi ise 10 Eylül 1914 tarihinde “*Heyet-i Siyasiye-i Devlet ve Ümmetin En Muazzam Günü*” başlığıyla kapitülasyonların kaldırıldığını okuyucularına bildirmişti. Haberin alt başlığını ise: “*İmtiyazat-ı Ecnebiyenin fesh ve ilgası kifayetinin suret-i katiyye ve resmiyette takdirinin istihbar edilen cihetle mevcudiyet-i siyasiyemizin en mühim bir günü*” şeklinde atmıştı (Tasvir-i Efkar 28 Ağustos 1330/10 Eylül 1914 No: 1195). Aynı gün yabancı devlet yetkililerine kapitülasyonların kaldırıldığı diplomatik bir nota ile bildirildi. Kapitülasyonların kaldırılması Avrupalı devletler tarafından hiç hoş karşılanmadı. Hatta İran bile bu duruma tepki gösterdi. İtilaf Devletleri ve Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki müttefiki olan Almanya, İtalya aracılığıyla Osmanlı Devleti’ne bir protesto notası gönderdi. Yapılan uygulamanın tek taraflı olduğunu ve kapitülasyonlar gibi uluslararası bir antlaşmanın taraf devletlerle görüşülmeden kaldırılamayacağını bildirdi. İttihat ve Terakki hükümeti ise bu konuda kesinlikle taviz verilmeyeceğini ve alınan kararın bir ekonomik bağımsızlık olduğunu taraf devletlere ilettiler. Gerçekten de kapitülasyonların kaldırılması Osmanlı Devleti için tam bağımsızlık anlamına geliyordu. Alınan karar İttihat ve Terakki hükümetinin ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirebilmek için fiili mücadeleye başladığını gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşı bu durumu gerçeğe dönüştürmek için bir fırsat oldu (Akşin, 2014, s.425-426).

Kapitülasyonların kaldırılmasıyla ilk olarak yabancı anonim ve sigorta şirketlerinin ayrıcalıklarına son verildi. Yabancı şirketlerden Osmanlı ticari hukukuna uymaları ve Osmanlı tüzel kişiliğini kazanmaları istendi. 1916 yılından itibaren yabancı şirketlerin tabi olduğu *ad valorem* vergi tarifesi kaldırılarak *spesifik*

vergi tarifesine geçildi. Aynı yıl ihracat heyeti kuruldu ve savaş yıllarında ülkenin ihtiyaç duyabileceği stratejik ürünlere ihracat yasağı getirildi. Osmanlı lirasının spekülatif hareketlere maruz kalmasını engellemek ve piyasa değerini korumak amacıyla 1917 yılında Kambiyo İşlem Merkez Komisyonu oluşturuldu. Ayrıca İttihat ve Terakki Partisi'nin İaşe Bakanı ve İstanbul Murahhası olan Kara Kemal'in denetiminde Heyet-i Mahsusa-i Ticariye adıyla bir teşkilat kuruldu. Bu teşkilat aracılığıyla kurulması planlanan milli şirketler için bir fon oluşturuldu. Savaş yıllarında ülke içinde temel ihtiyaç malzemeleri karneye bağlanarak karaborsa ve istifçiliğinin önüne geçilmeye çalışıldı. Devletin belirlediği fiyat dışında satış yapanlar tespit edilerek Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edildi. İttihat ve Terakki hükümeti savaş yıllarında ekonominin hemen hemen her alanında devletin etkinliğini arttırmaya çalıştı. Ancak dört yıllık savaş döneminde psikolojik ve spekülatif etmenlerden ötürü İttihat ve Terakki hükümeti milli iktisat politikasını tam anlamıyla hayata geçiremedi. Bunun en önemli sebebi toplumda mesleki ahlakın olmamasından kaynaklanmıştır (Toprak, 1985, s.744-747).

3. Milli Banka Fikrinin Gündeme Gelmesi ve Maliye Nazırı Cavit Bey'in Banka'nın Kuruluşundaki Rolü

İttihat ve Terakki hükümeti, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin ekonomik sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştı. Ülke çıkarlarının dünya ekonomisiyle uyumlu bir şekilde gelişmediği ve Osmanlı ekonomisinin yabancı ekonomik kuruluşların denetiminde olduğu görüldü. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin ulusal niteliğe sahip devlet bankaları vardı. Osmanlı Devleti'nde ise bu tarz bir görevi yerine getirebilecek ulusal nitelikte bir devlet bankası yoktu. Osmanlı Devleti'nde, devlet bankası olarak yetkilendirilen kurum Tanzimat'tan bu yana Osmanlı Bankasıydı. Osmanlı Bankası ise yabancıların kontrolünde ve sadece ismi Osmanlı olan bir niteliğe sahipti. Bu durum ülke içerisinde eleştirilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını tam olarak gerçekleştirebilmesi için milli devlet bankasına ihtiyacı vardı. Fakat bu tarz bir girişimin Avrupalı Devletler tarafından engellenmek isteneceği de kestirilebiliyordu. Balkan Savaşları sonrasında milli banka fikri güçlense de bu fikir Birinci Dünya Savaşı'na kadar siyasi mahiyette kaldı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla olaylar farklı yönde gelişmeye başladı ve savaş ortamı milli banka fikrini daha da güçlendirdi (Toprak, 2016, s.81-83). Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa karşısında Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle bankacılık sistemi bilhassa Dersaadet Tahvilat Borsası'nın Paris ve Londra borsalarıyla olan ilişkilerini resmiyetten çıkarıp gayri resmi hale getirmişti. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren yabancı bankaların azınlıkların ırkçı politikalarını destekler tavır almaları İttihat ve Terakki hükümetinin milli

banka kurulabilmesi için geniş halk desteği almasına imkân sağlamıştı. Bu duruma Çanakkale Zaferinin ülke içerisinde oluşturduğu coşku ve 1916 yılında Alman devlet tahvillerinin değer yitirmesi de büyük katkı sağladı (Al ve Akar, 2014, s.83-85; Kazgan, 1997, s.203). Milli bankanın kurulmasına yönelik kamuoyunun verdiği desteğe rağmen en önemli sorun Osmanlı ekonomisinin vaziyetiydi. Osmanlı ekonomisi savaşın başlamasıyla birlikte artan askeri harcamalar yüzünden devamlı bütçe açığı vermekteydi. Savaşın ortaya çıkardığı durum ise dış borçlanma olanağını tamamen ortadan kaldırmıştı. Hükümet bu durumda Alman hazine bonoları ve Almanya'dan sağlanan kredileri karşılık göstererek 6 tertip kaime ihracına gitti. Karşılığı olmaksızın ihraç edilen 7. tertip ile birlikte toplam 161.1 milyon Osmanlı liralık kaime ihraç edildi. Böyle bir ortamda Maliye Nazırı Cavit Bey 'in öncülüğünde finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla milli banka kurulabilmesi için ilk girişimler başlatıldı (Akyıldız, 2003, s.316-331; Oktar ve Varlı, 2009, s.13). 19 Aralık 1916 tarihinde bankacılık işlerini görmek amacıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla bir bankanın kurulmasına karar verildi. Bankanın kurulabilmesi için gereken iç ve dış münasebetleri gerçekleştirme görevi Maliye Nazırı Cavit Bey'e verildi. Cavit Bey, gerekli bağlantıları gerçekleştirdikten sonra Hüseyin Cahit Bey ve Tevfik Bey ile birlikte bankanın kuruluş dilekçesini 25 Aralık 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Bakanlığına sundu (Yılmaz, 2009, s.72). Dilekçe şu şekildeydi: “Şuray-ı Devlet Maliye ve Nafia (Bayındırlık) dairesince düzenlenen ve heyet-i umumiye tarafından 12 Kânunuevvel 1332 (25 Aralık 1916) tarihide yazılan dilekçeye gereğince merkezi Dersaadette olmak kaydıyla dört milyon Osmanlı lirası sermaye ve otuz yıl müddetle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın nizamnameye uygun bir şekilde Biga (Çanakkale) mebusu Cavit Bey ve arkadaşları tarafından kurulması münasip görülmüştür. Adı geçen bankanın kurulmasına ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi için Ticaret ve Ziraat Bakanlığı yetkilendirilmiştir.” (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT.,112/17, 1917, s.2). 27 Aralık 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirme sonrasında 1 Ocak 1917 tarihinde çıkarılan bir İrade-i Seniyye ile Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Cavit Bey ve arkadaşları tarafından kurulmasına ruhsat verildi. (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT.,112/17, 1917, s.1) 5 Ocak 1917 tarihinde Cavit Bey'in başkanlığında bankanın genel esaslarını belirlemek amacıyla ilk toplantısı yapıldı. Toplantıda şu kararlar alındı:

1-Bankaya olacak katılımın başarılı olabilmesi için süre 20 Kânunusaniden 1 Mart'a kadar uzatılacaktır.

2-Her bölgeye seçilmiş temsilciler gönderilecektir. İstanbul'da oluşturulacak bir heyet ise genel işleyişten sorumlu olacak ve büyük oranda propaganda yapacaktır.

3-Hükümetin bankaya olan katılım payı mümkün olduğu kadar az olacaktır.

4-İleride eğer banka ile ilgili beklentiler beklenenden aşağı olursa Osmanlı Devleti'ndeki anonim

şirketler bankaya ortak olabilecektir.” Toplantı sonrasında alınan kararlar kamuoyuyla paylaşıldı ve Cavit Bey bankanın memleket için hayırlı olması temennisinde bulundu (Cavit Bey, 2015, s.321).

Fakat Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile ilgili yapılan bunca girişim ve hükümetin verdiği desteğe rağmen banka ciddi bir muhalefetle karşılaştı. Meclis-i Ayan üyesi Damat Ferit Paşa ve Ahmet Rıza Bey, Maliye Nazırı Cavit Bey'e kurulacak olan bankanın memleketin gelişimine olan katkısının yadsınamayacağını söylemesine rağmen savaşın devam ettiği bir ortamda bankanın kurulmasını pek doğru bulmadıklarını ifade ettiler. Bununla birlikte savaş ortamı gibi buhranlı bir dönemde zorla kurulacak olan bir bankanın sağlam bir mali yapıya sahip olamayacağını belirttiler (Semiz, 2016, s.363-364). Bu eleştiriler karşısında Cavit Bey, 19 Şubat 1917'de Meclis-i Ayan'da Osmanlı Bankası ve İtibar-ı Milli Bankası üzerine yaptığı konuşmada Milli Banka'nın kurulmasının gerekliliği ile ilgili şunları söylemiştir: *“Efendiler bilirsiniz ki memleketimizde devlet bankası imtiyazına haiz bir müessesese vardır ki o da Osmanlı Bankasıdır. Osmanlı Bankası ise Fransız ve İngiliz sermayeleriyle müteşekkil bir bankadır. Bankanın Türkiye ile ilgili alacağı her bir karar Paris ve Londra'daki komitelerin onayı alındıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Doğrusu muharebenin ilanından sonra devlet bankası unvan ve imtiyazı haiz olan bir bankanın idaresinin ecnebi memleketlerde bulunması hükümetin dikkatini çekmiştir. O vakit bendeniz Maliye Nezareti'nde değildim. Ve hükümette bulunan arkadaşlarım bir milli banka tesis etmek için statülerin (tüzük) ve sair lazım gelen şeylerin hazırlanması için bendenizden rica ettiler. Bendenizde kendilerinin bu ricasını dikkate değer bularak ileride bir milli banka olabilecek müessesenin statülerini hazırladım. Bankanın açılış meselesi bir müddet geciktirildi. Nihayet beş altı ay sonra mesele tekrar ortaya çıktı ve evvela hazırlanmış olan statüler bazı değişiklikler ile hükümete verildi. Hükümetçe de bu değişiklik incelendikten sonra işin bir an evvel uygulamaya konulması düşünüldü. Bu mesele müzakere edildiği sırada bizi en ziyade meşgul eden şey acaba halkımızın böyle bir müessesenin oluşumuna rağbet gösterip göstermeyeceği meselesi idi. Bazıları böyle bir meseleye rağbet gösterileceğini iddia ederken bazıları da savaş zamanı bankaya yüksek bir rağbet bulma ihtimalinin olmadığını ve bundan ötürü bankanın kuruluşunun zor olacağını düşünüyorlardı. Ben de bugüne kadar meydana gelen neticeyi dikkate alarak ilk görüşte olanların haklı olduğunu görüyorum. Bendeniz zannederim ki memleketimizin ekonomik görünüşü açısından bir bankanın kurulması pek ziyade faydalıdır ve ümit ederim ki bu banka meydana gelir ve sermayesi bütünüyle halkımızdan toplanırsa bu sayede ileride memleketimizde pek çok iktisadi teşebbüs meydana gelecektir. Bu banka ana vazifesini ifa edecek, memlekette gerek sınaî, gerek ticarî, gerekse de faydalı işlere ilişkin ilerde meydana gelecek pek çok şirkete doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan yardım edecektir.”* Cavit Bey, Meclis-i Ayan'da yaptığı etkileyici konuşmadan sonra bankanın kurulmasına muhalefet edenlerin endişelerini bir nebze de olsa giderdi. Hatta Damat Ferit Paşa, Cavit Bey'den sonra tekrar söz isteyerek

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tam anlamıyla milli bir niteliğe sahip bir banka olarak kurulabilirse bunun çok önemli bir başarı olacağını söyledi. Cavit Bey'i de bankanın kurulmasında gösterdiği emek ve harcadığı mesaiden ötürü tebrik etti (Meclis-i Ayan, Zabıt Ceridesi, 3. Devre, 3. İctima-i Umumi, Cilt 3. (6 Şubat 1332/19 Şubat 1917). s.493-495, 496).

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası 11 Mart 1917 tarihinde resmen kuruldu. Sadece Osmanlı vatandaşlarının isme yazılı olarak alabileceği şekilde hisse senetleri çıkartıldı. Bankacılık işlemlerinde Türkçe kullanılması zorunlu hale getirildi. Ayrıca Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tarım, ticaret, demiryolu, liman ve yol yapımı gibi işlerle de uğraşarak sanayinin gelişmesine de katkı sağlaması amaçlandı. Devletin mali yükümlülükleri arasında olan para, tahvil ve hisse senetlerinin de korunmasının Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası tarafından yapılmasına karar verildi (Ergin, 2017, s.6-7). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurulması basında büyük yankı uyandırdı. Dönemin öne çıkan basın ve yayın organlarında bankanın kuruluşunu destekleyen yazılar yayımlandı. Milli banka girişimi hükümetin ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli devrimlerinden biri olarak nitelendirildi. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ileriki aşamada bir devlet (merkez) bankası olarak hizmet vermesi amaçlanmıştı. Nitekim Cavit Bey, 1918 yılında Meclis-i Mebusan'da yapılan bütçe görüşmeleri sırasında: *“Banka beklentimizin üstünde bir mevkie sahiptir. Kuvvetle muhtemel ki altı veya yedi sene sonra Osman İtibar-ı Milli Bankası bir devlet bankası ve hakiki manada milletin bankası olabilecektir”* demiştir (Toprak, 2016, s.92-93).

4. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası

İttihat ve Terakki hükümetinin milli ekonomi oluşturma konusunda en önemli girişimlerinden biri olan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Devleti'nin güçlü bir milli bankaya sahip olması amacıyla kurulmuştur. 1 Ocak 1917 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniye ile İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olan Maliye Nazırı Cavit Bey öncülüğünde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasının kurulmasına izin verilmiştir. 26 Ocak 1917 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilen kuruluş nizamnamesi gereğince bankanın oluşumu, maksadı, unvanı, genel merkez ve yapacağı işlemler şu şekilde belirtilmiştir:

Nizamname-i Esasi

Birinci Bölüm

Şirketin Oluşumu, Amacı, Unvanı, Genel Merkezi ve Süresi

1. Madde: Banka işlemlerini yürütmek üzere aşağıda adı yazılan Biga (Çanakkale) Mebusu Cavit ve İstanbul Mebusu Cahit ve tüccardan Tevfik Beyler arasında nizamname gereğince bir Osmanlı Anonim Şirketi kurulmuştur.

2. Madde: Şirketin unvanı Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'dır.

3. Madde: Şirketin genel merkezi İstanbul'dur ve meclis idaresinin kararıyla Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde ve yabancı memleketlerde dahi şubeleri, acenteleri ve muhabirleri bulunabilecektir.

4. Madde: Şirketin süresi işbu nizamname hükmüne uygun olarak uzatılma veya kısaltılma olmadıkça kuruluşundan itibaren otuz senedir.

İkinci Bölüm

Şirketin Sermayesi ve Hisse Senedi

5. Madde: Şirketin sermayesi onar Osmanlı liralık dört yüz bin hisse senedine olmak üzere dört milyon Osmanlı lirasından ibarettir.

Hisse Senedi Tertipleri: Hisse Senetleri Altı Kısım'a ayrılarak düzenlenmiştir: Birinci Kısım Birer Hisse, İkinci Kısım Beşer Hisse, Üçüncü Kısım Onar Hisse, Dördüncü Kısım Yirmişer Hisse, Beşinci Kısım Ellişer Hisse, Altıncı Kısım Yüzer Hisse.

İşbu kısımların her biri için ayrı olacak hisse senedinin miktarını meclisi idare tayin edecektir (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.1).

6. Madde: Sermayenin tamamına talip kayd ve imza ve yüzde ellisi elde edildikten sonra şirket kesin suretle kuruluşu kabul edilecektir.

10. Madde: Hisse senetleri Türkçe olarak düzenlenecek ve satılmadan önce örnekleri tasdik edilmek amacıyla Ticaret Bakanlığı'na verilecektir.

11. Madde: Hisse senetlerinin tamamı isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına mahsus olacaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.2).

Üçüncü Bölüm

Banka İşlemi

26. Madde: Banka İşlemleri:

1- Gerek içerde gerekse de dışarıda isme yazılmış poliçe ve emre yazılı senet ve bütün ticari senetleri iskonto etmek,

2- Damgasız altın ve gümüş ile ziynet altınları ve eski paraları ve yabancıya satma ve satın alma işlemleri ve bunlar karşılığında borç verme işlemlerini yapmak,

3- Meclis idaresince kabul edilecek olan iç borçlanma, hisse senedi, tahvil ve kuponları, ticari emtia ve bunların kıymetli evrakları karşılığında iç borçlanma yapmak ve emanet olarak eşya ve emtia kabul etmek, sermaye piyasa araçları ortaya çıkarmak,

4- Faizli veya faizsiz, vadeli veya vadesiz para kabul etmek, cari hesaplar açmak,

5- Gerek Osmanlı Devleti'nin muhtelif yerlerinde ve gerekse yabancı memleketlerin merkezinde nakit para işlemleri gerçekleştirmek,

6- Başkalarının hesabında akçe kabulü ve tutulması ve her çeşit iç borçlanma, tahvil ve hisse senedi ve bunların kupon ve hisse kazancı bedelini tahsil etmek,

7- Kendi hesabına ve başkalarının hesabına her çeşit kambiyo işlemleri yapmak,

8- Gerek İstanbul'da gerekse de yabancı borsalarda kendi hesabına her türlü iç borçlanma ve tahvilat ve hisse senedi alıp satmak,

9- Demiryolları, yollar ve köprüler, kanallar, limanlar, tarım, ticaret ve sanayi'nin gelişmesine faydalı olacak şekilde hizmet eden milli şirket ve teşebbüslerin sermayelerine ortak olmak suretiyle veya çeşitli suretlerle yardımcı olmak,

10- Devlet ve çeşitli resmi kurumlara ait bütün mali işlemleri ne nitelikte olursa olsun diğerlerinin kazanılmış haklarına tecavüz etmemek şartıyla gerçekleştirmek, mahkemeler ve resmi dairelere verilmesi gereken her çeşit nakit, iç borçlanma, tahvil ve hisse senetlerini kabul ve muhafaza etmek,

Velhasıl, gerek kendi hesabına gerekse de diğerlerinin hesabına Osmanlı Devleti'nde ve yabancı memleketlerde banka işlemleri mahiyetinde bulunan bütün işleri gerçekleştirmekten ibaret olacaktır. Bununla birlikte banka ancak tahsil imkânı şüpheli olan alacakların yapılabilmesi için teminat olarak

taşınabilir malları kabul edebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.5-6).

Dördüncü Bölüm

Bankanın İmtiyazı

43. Madde: Kanun ile onaylanmak suretiyle banka aşağıda belirtilen imtiyazlardan faydalanabilecektir.

1- Bankanın sermayesi, ihtiyat akçesi, temettuatı, gayrimenkul ve binaları, depoları ve mağazaları her türlü rusum ve harçtan muaftır. Yine bankanın hisse senetleri oluşumuna dair ve banka ile resmi daireler arasında yapılan işlemler evrak, senet ve ilan damga vergisinden muaf tutulacaktır.

2- Bankanın kuruluş aşamasında gerekli olan ve ithal edilen kumaş, kasa, araç gereçler gümrük vergisinden muaf tutulacaktır.

3- Bankanın hisse senetlerine devlete ait borçlanma dışında bir borç için haciz konulamaz.

4- Bankanın hisse senetleri, bütün resmi dairelerce kefalet akçesi olarak ve bedellerinin düzeltilmiş olan miktarının tamamı üzerinden kabul edilecektir.

5- Banka Osmanlı Devleti'ndeki posta ve telgraf ücretiden muaftır (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.9).

Beşinci Bölüm

Banka Meclisi ve Azası

44. Madde: Banka asgari yedi ve en fazla on iki kişiden oluşan bir meclis tarafından idare edilecektir.

45. Madde: Banka'nın genel müdürü meclis içerisinde bir aza olacaktır.

46. Madde: Meclis idaresindeki azaların tamamının Osmanlı vatandaşı olması şarttır.

47. Madde: Banka meclisi şu isimlerden oluşmaktadır:

Cavit Bey Efendi Hazretleri

Hüseyin Cahid Bey Efendi Hazretleri

Mustafa Şeref Beyefendi Hazretleri

Mahmud Naim Beyefendi

Tevfik Beyefendi

Mahmud Abud Efendi

Sason Efendi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.9-10).

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası nizamnamesinin Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilmesinden sonra sadece ilk on yıl için müdür ve bazı uzmanlık gerektiren kadrolarının yabancı olabileceği esnekliği sağlandı. Diğer banka personelinin Osmanlı vatandaşı olması zorunluluğu getirildi. Bankanın ilk genel müdürlüğüne 7 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniyye ile Avusturya Macaristan vatandaşı olan Viktor Veil getirildi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/16., 1917, s.1). Bankanın meclis başkanlığına ise 9 Şubat 1917 tarihinde Biga (Çanakkale) Mebusu Cavit Bey getirildi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., BEO., 4449/333642., 1917, s.1). Bankanın çalışma sahası kuruluş nizamnamesi gereğince geniş tutulmaya çalışıldı. Bunun amacı yabancı sermayenin yaptığı işleri artık Türk sermayesinin de yapabileceğini göstermekti. Cavit Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın mevcut sermayesinin büyüdükçe doğal kaynakların çıkartılıp işletilmesinde yabancı sermayenin yerine geçebileceğini ifade etmişti (Tekeli ve İlkin, 1997, s.142). 10 Şubat 1917 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na destek vermek amacıyla birtakım imtiyazlar verilmesi kararlaştırıldı. Bu çerçevede Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na verilen ilk imtiyaz Ergani'deki bakır madenlerinin işletilmesi ve çıkarılan bakırın limana nakledilmesi sağlayacak bir demiryolu hattının tesis edilmesi oldu. Fakat bu işi gerçekleştirebilecek yeterli sermayenin olmaması üzerine Alman bankalarından finansman desteği istendi. Bu durum Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın milli bir banka olma özelliğini kısmen de olsa yitirmesine sebep oldu (Eldem, 1994, s.142). 27 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan bir kanunla Maliye Bakanlığına Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın hisse senetlerini devlet adına satın alma yetkisi verildi. Kabul edilen kanunun kapsamı 28 Şubat 1917 tarihinde yayımlanan Takvim-i Vekayi gazetesinde şu şekilde belirtilmiştir:

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Hisse Senetlerinin Hükümet Namına Satın Alınması Dair Kanun

1. Madde: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ihraç edeceği hisse senetlerinden beş yüz bin Osmanlı Lirası değerindeki elli bin adet hisse senedinin devlet adına kesin olarak. 15 Şubat akşamına kadar kaydı olup da haber alınmayan kalan bin üç yüz otuz iki hisse senedin ise ikmal suretiyle Maliye Bakanı tarafından satın alınmasına yetki verilmiştir.

2. Madde: Birinci madde mevcudunca kesin olarak satın alınacak hisse senetlerinin hiçbir suretle gizli satışı olmayacaktır. Kalanlar uygun zamanda elden çıkarılabilecektir.

3. Madde: Bahsi geçen hisse senetlerinin satın alınması için gerekli olan paranın 1332 senesi maliye bütçesine ayrı bölüm olarak ilave olunacak ve ileride satılacak senetlerin bedeli de satıldığı senenin gelir

bütçesine beklenilmeyen gelir olarak kaydedilecektir.

4. Madde: İşbu kanun yayınladığı tarihten itibaren geçerlidir.

5. Madde: İşbu kanunu uygulamakla yükümlü olan Maliye Bakanlığdır (Takvim-i Vekayi 15 Şubat 1332/28 Şubat 1917 No:2808).

İttihat ve Terakki hükümeti, çıkardığı kanunlardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasına sadece destek sağlamakla kalmamış önemli imtiyazlar da vermişti. Ayrıca bankanın piyasada etkisini artırmak amacıyla kibrit, tütün ve şeker gibi oldukça talep gören mallar üzerinde ticaret yapma yetkisi de verildi. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, bu malların ticaretini yaparken hükümeti de aracı olarak kullandı. İttihat ve Terakki hükümetinin banka için bu şekilde bir yol izlemesindeki esas gaye bankanın karaborsaya girmesini önleyerek itibarını korumak ve ilerde bir devlet bankasına dönüşmesini sağlamaktı (Semiz, 2016, s.365). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası bu koşullar altında 11 Mart 1917 tarihinde resmen kuruldu. Faaliyetinin ilk iki yılında Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası girdiği işlerde başarılı olsa da Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru spekülatif hareketler sonucunda ciddi zararlarla karşılaştı. Yaşanan zorluklara rağmen banka zararının önemli kısmını telafi etti ve güçlü bir mali kurum olarak varlığını devam ettirdi. Fakat Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmasından kısa bir süre sonra İngilizler, 29 Ocak 1919 tarihinde bankanın idaresine el koydu. Yaşanan olayı Cavit Bey anılarında şu şekilde bahsetmişti: *“Bankaya İngilizlerin el koyduğunu akşam geç saatte haber aldım. Gece Suphi Bey de gelerek beni bilgilendirdi. İki İngiliz subayı gelerek General Wilson'un mektubunu getirmişler. Suphi Bey yaşanan bu gelişmeyi protesto etmiş. Durum böyleyken zorunlu olarak bankanın anahtarlarını da teslim etmiş. Denetlemeye başlamışlar. Kasayı sayıp mühürlemişler. Şimdi de muhasebeyi ve senetleri inceliyorlarmış. Bu işlemler sona erinceye kadar banka kapalı kalacaktı. İngilizler, Almanlar ve Avusturyalılara yaptığı muamaleyi bize de yapıyorlar. Hükümetin ses çıkarmaya veya itiraz etmeye kabiliyeti yok. Nasıl isterlerse o şekilde hareket ediyorlar. Suphi Bey tarafından yapılan başvuru üzerine Hariciye Nazırı Galip Kemali Bey'i göndermiş.”* İngilizlerin bankaya el koymasından sonra Cavit Bey, yaptığı araştırma sonucunda bu işin arkasında İngiliz ve Fransız sermayesi olduğunu tespit etmişti. Deutsche Orient Bank'ın İstanbul Şubesi memurlarından Hatem isiminde bir Yahudinin banka aleyhine casusluk yaptığını öğrenmişti. Cavit Bey, meseleyi Deustche Orient Bank'ın müdürü Vayet'e bildirmesine rağmen banka müdürü Vayet bunun bir iftira olduğunu söyleyerek meseleyi kapattı (Cavit, 2000, s.125,155).

Yaşanan bu olumsuz gelişmeye rağmen mütareke dönemi boyunca Cavit Bey banka ile irtibatını hiç koparmadı. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Müdürü Viktor Veil ile mektuplaşarak bankanın genel gidişatı hakkında bilgi sahibi olmaya çalıştı. Bir ara Cavit Bey, Duyun-u Umumiye İdaresi'ndeki

görevinden ötürü Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası meclis başkanlığı görevine getirilmesi düşünülse de Osmanlı Bankası buna mani oldu. Çünkü Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Bankası'na karşı rakip olarak kurulan bir bankaydı. Cavit Bey, Osmanlı Bankası yetkililerinin endişelerini gidermeye çalışan beyanatlar verse de bunda başarılı olamadı. Banka 1922 yılına kadar İtilaf devletlerinin denetiminde kaldı (Cavit, 2015, s.368). 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanıp mütareke döneminin sona ermesiyle birlikte bankanın yönetimi TBMM hükümetine geçti. TBMM hükümeti, 23 Kasım 1922 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası idaresine çektiği bir telgraf ile İtilaf devletlerinin banka üzerindeki denetiminin ortadan kalktığını ve banka üzerinde tek yetkili kurumun İktisat Vekaleti olduğunu bildirdi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., HR.İM., 62/39.,1922, s.1). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın denetiminin TBMM hükümetine geçmesinden sonra bankanın geleceği 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme geldi. Kongrenin 21 Ocak 1923 tarihinde gerçekleşen oturumunda büyük sermayeli bir milli bankanın oluşturulması gündeme geldi. Kongre üyelerinden Nazmi Dühani Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın bir devlet bankası haline getirilmesi teklifinde bulundu. Bazı üyeler de sadece devlet bankası değil ticaret bankasına da ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Bunun üzerine Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kongredeki temsilcilerinden Cevat Bey şu teklifte bulundu: *“Hiçbir memlekette devlet bankası olmadığı müddetçe ticaret ve sanayi bankaları kurulamaz. Zayıf olan o bankaları himaye edecek bir bankaya ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar Türk bankaları Türk tüccarına karşı görevlerini yerine getirememişlerdir. Çünkü bankaların bankası olabilecek para basma yetkisine sahip bir devlet bankası yoktu. Tedaviül bankası sadece piyasayı düşünür. Devlet bankaları ise yalnızca devleti düşünür. Ticaret bankalarına da gerek vardır. Dolayısıyla iki banka kurulması teklifinde bulunuyorum: Biri devlet bankası diğeri de ticaret bankası.”* Cevat Bey'in teklifinden sonra sözü alan oturum başkanı öneriyi üyelerin oylarına sundu. Yapılan oylama sonrasında mevcut ticaret bankalarının sermayesinin arttırılıp büyütülmesi önerisi azınlıkta kaldı. Üyeler büyük sermayeli yeni bir devlet bankası kurulması önerisini kabul ettiler. Hatta kurulması düşünülen devlet bankasının sermayesinin yetersiz kalması durumunda bankanın hisse senetlerinin hükümet tarafından alınarak bankanın kurulmasını teklif ettiler. Sonuçta kongre sonunda büyük sermayeli bir devlet bankasının kurulması ve gerektiğinde Türk tüccar, esnaf ve sanatkarlarının bankaya yardım ve desteği ilke olarak kabul edildi (Ökçün, 1997, s.104-107, 131). Kongre sonrasında alınan kararlar doğrultusunda yapılan ilk girişim 26 Ağustos 1924 tarihinde gerçekleşti. Bu tarihte Mustafa Kemal'in direktifiyle ticaret ve sanayi kesiminin taleplerini karşılamak amacıyla Türkiye İş Bankası kuruldu. Türkiye İş Bankası'nın kurulması, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile arasında bir rekabet ortamının oluşmasına da neden oldu. Bu rekabet ortamının oluşmasının sebebi aslında ekonomik nedenlerden ziyade siyasi nedenlerin ötürüydü. Çünkü Osmanlı İtibar-ı Milli

Bankası geçmiş dönemin bankası iken Türkiye İş Bankası yeni dönemin bankası olarak kurulmuştu. 1926 yılında Türkiye İş Bankası'nın yönetimi bankanın sermayesinin arttırılması kararı aldı. Bunun üzerine bu dönemde sermaye yapısı ve bankacılık tecrübesi itibariyle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile Türkiye İş Bankası'nın birleştirilmesi önerisi gündeme geldi.

İki bankanın birleştirilmesi önerisi basında geniş bir şekilde yer aldı. Bu konuyla ilgili ilk haber 22 Mart 1927 tarihinde Milliyet gazetesinin sürmanşetinden, “*Önemli bir ekonomik haber: İş bankası ve Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Birleşiyor.*” başlığında verildi. Haberin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Meclis Başkanı olan Necmettin Molla birleşmeyi görüşmek üzere Ankara'ya gitti. Bir hafta sonra Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Kurulu bankanın 1926 yılı bilançosunu onayladı ve birleşme işlemlerini yürütmek üzere Hasan Saka'yı meclis idaresine seçti. Öte yandan Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar da birleşme işlemlerini yürütmek amacıyla Türkiye İş Bankası Meclis Başkanı Mahmut Bey'i bu iş için görevlendirdi. Bunun üzerine Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Kurulu toplandı ve oy çokluğuyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Türkiye İş Bankasına katılmasına karar verildi (Kocabaşoğlu, 2001, s.112-114). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası genel kurulunun birleşmeyi onaylamasından sonra konu Bakanlar Kurulunun gündemine geldi. Bakanlar Kurulunun iki bankanın birleşmesiyle ilgili hazırladığı kanun tasarısı 21 Haziran 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Tasarı şu şekildeydi:

Birinci Madde: 21 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan kanun gereğince Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasına verilen imtiyaz ve muafiyet tamamen Türkiye İş Bankasına devredilmiştir.

İkinci Madde: 27 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan kanun gereğince Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası hisse senetlerinden devlet adına satın alınan beş yüz bin lira değerindeki elli bin hisse senedin Türkiye İş Bankası hisse senetleri ile değişimi ve bu değişimden alınacak Türkiye İş Bankası hisse senetleri hakkında da 27 Şubat 1917 tarihinde çıkan kanunun ikinci maddesi ile ilgili kararı aynen uygulanmıştır. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve Türkiye İş Bankası hisse senetlerinin değişiminde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasının diğer hisse senetleri de aynı uygulamaya tabi olacaktır.

Üçüncü Madde: Bu kanun 1 Temmuz 1927 tarihinden itibaren geçerlidir.

Dördüncü Madde: Bu kanunu uygulamakla yükümlü olan kurumlar, Adliye ve Maliye ve Ticaret bakanlıklardır.

Tasarının 21 Haziran 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçmesinden sonra 29 Haziran 1927 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 2.027.215 Türk

Lirası ödenen sermayesiyle birlikte bütün hak ve borçları Türkiye İş Bankası'na devredildi (Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi, 4. Devre, 7. Oturum, Sayı:264 21.06.1927 Salı). Türkiye İş Bankası, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile birleşmesinden sonra hükümetin de desteğiyle gelişmeye başladı. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın desteklediği ve kurduğu şirketler de birleşme sonrasında iflasa zorlandı. Bu süreçte yaşanan gelişmeleri Türkiye'de gerçekleşen bir akademik toplantıda Sovyet Akademisyen Yuri Nikolayevič Rozaliyev şöyle özetlemiştir: *“Cumhuriyetin ilk yıllarında İttihat ve Terakki ile sıkı bağları olan kişilerin bulunduğu Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın işleri oldukça olumsuz yönde etkilendi. Türkiye İş Bankası'nın kurulmasından sonra Osmanlı İtibar-ı Milli ile bir rekabet başladı ve Türkiye İş Bankası hükümetin de desteğiyle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nı denetimine aldı. Türkiye İş Bankası'nın bu girişimi Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurucu yönetiminde olan Avundukzade ve Biraderi ve Nemlizade şirketinin iflas etmesinden sonra başarıya ulaştı.”* Türkiye İş Bankası Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile birleşmesinden sonra hızla büyüyerek uluslararası sermaye ile irtibatını kuvvetlendirdi. Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar, eski bir İttihatçı olması sebebiyle Cumhurbaşkanı olduktan sonra iflasa sürüklediği İttihatçıların en önemli burjuvalarından biri olan Avundukzadelerden Üzeyir Avundukzade'yi Türkiye İş Bankası'nın genel müdürü yaparak İttihat ve Terakki'ye karşı bir nebze de olsa vicdanını rahatlatan bir iş yapma olanağı buldu. Türkiye İş Bankası bu birleşmeden oldukça kazançlı çıkmıştır. Birleşme sonrası elde ettiği en önemli kazanç ise sermayesinin büyümesi ve Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tecrübeli banka personeline sahip olmasıdır (Küçük, 1985, s.81-83).

5. Sonuç

II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı Devleti'nde sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yeni bir dönemin ve bir değişim sürecinin başlangıcı olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'ni geleneksel bir devlet görünümünden modern bir devlet haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Osmanlı bünyesinde yaşayan tüm etnik ve dini unsurlarla birlikte bunu yapmayı planlamıştır. Fakat Trablusgarp Savaşı ve ardından meydana gelen Balkan Savaşları'nda alınan mağlubiyetler Osmanlı toplumunda ve devlet yönetiminde büyük bir kırılmaya sebep olmuştur. Yaşanan bu savaşlarda gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı Devleti aleyhine olan her türlü girişimi desteklemeleri İttihat ve Terakki Partisi'nin Türk milliyetçiliğini esas alan politikalar yapmasına neden olmuştur. Bu politikalar en çok ekonomik yaşamda kendini göstermiş ve milli iktisat düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı basınının ve aydınlarının desteğiyle topluma milli iktisat düşüncesi benimsetilmeye çalışılmıştır. Müslüman Türk toplumuna kendi içinden milli bir burjuva sınıfı

çıkarmaya yönelik çağrılar yapılmıştır. Yapılan bu girişimlere rağmen milli iktisat düşüncesinin hayata geçmeye başlaması Birinci Dünya Savaşı yıllarında mümkün olmuştur. Savaş sırasında kapitülasyonların kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti bağımsız ekonomi politikaları yapma imkânı elde etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ekonomik politikalarını belirleyecek ve finansman ihtiyacını karşılayacak milli bir bankanın kurulması gündeme gelmiştir. 1916 yılının sonlarından itibaren Maliye Nazırı olarak görev yapan Cavit Bey bu iş için görevlendirmiştir. Cavit Bey'in bankanın kurulabilmesi için gerekli izin ve hukuki işlemleri yapmasının ardından 11 Mart 1917 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla Osmanlı Devleti'nin sermaye yönünden büyük ilk milli bankası kurulmuştur. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, milli bir ekonomi oluşturmak gayesiyle Osmanlı Devleti'nde madencilik, sigortacılık ve demiryolları gibi sanayinin önemli dallarında birçok şirketin kurulmasına vesile olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nı bir devlet bankasına dönüştürmek için devletin tüm imkânlarını seferber ettiyse de Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte banka gerekli hükümet desteğini de kaybetmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra belli bir süre daha varlığını sürdüren Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, 1927 yılında Türkiye İş Bankası'na devredilmiştir. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kuruluş nizamnamesindeki amacına ulaşamamasına rağmen milli sermayeli bir merkez bankası kuruluş fikrinin devam etmesini sağlamıştır. Devredildiği Türkiye İş Bankası'nın hızlı büyümesine de katkıda bulunmuştur.

Araştırmamızda, Osmanlı Devleti'nin son döneminde milli iktisat düşüncesinin bir sonucu olarak kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve bankanın kuruluşunda büyük bir emeği olan Maliye Nazırı Cavit Bey'in rolü ele alınmaya çalışılmıştır. Liberal bir iktisadi düşünce anlayışına sahip olan Cavit Bey, ülke çıkarları söz konusu olduğunda devletçi bir ekonomik anlayışla hareket etmiş ve Osmanlı Devleti'nin en buhranlı döneminde üstlendiği maliye nazırlığı göreviyle Osmanlı ekonomisine yön vermeye çalışmıştır. Ayrıca Osmanlı ekonomisinin en sıkıntılı döneminde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası gibi önemli bir finans kurumunun kurulmasına vesile olmuştur. Bu durum daha önce yapılan çalışmalarda pek öne çıkmasa da gerek hatıratlarda gerekse tarihi dokümanlarda Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kuruluşunda en önemli payın Cavit Bey'e ait olduğunu göstermiştir. Fakat Cavit Bey'in Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni yönetimle ters düşmesi ve İttihatçı bir geçmişe sahip olması öne çıkmamasının en önemli sebebi olmuştur. Sonuç itibarıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası istenilen hedeflere ulaşamadıysa da yeni kurulan cumhuriyete milli bir ekonomiye sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 11 Mart 1917 Tarihli, 10 Lira Değerinde İsmail Yazılı Hisse Senedi (Akyıldız, 2001, s.468)

Fotoğraf 2. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 18 Eylül 1917 Tarihli, 10 Lira Değerinde İsme Yazılı Geçici Hisse Senedi İlmuhaberi (Akyıldız, 2001, s.469)

Kaynaklar

- Akyıldız, A. (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akyıldız, A. (2003). *Para Pul Oldu Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Al, H., Akar, Ş. K. (2014). *Osmanlıdan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası, 1874-1928*. İstanbul: BİST Yayını.
- Ahmad, F. (2017). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Akşin, S. (2014). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Artuç, N. (2008). II. Meşrutiyet'in ilanı. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 1(45), 65-82.
- Bozkurt, A. D. (2020). *Osmanlıdan Cumhuriyete İktisadi Düşüncenin Gelişimi; Liberal ve Milli İktisat Yaklaşımlarının Etkisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cavit, M. (2015). *Meşrutiyet Ruznamesi. 3*, H. Babacan ve S. Avşar (Der.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cavit, M. (2015). *Meşrutiyet Ruznamesi. 4*, H. Babacan ve S. Avşar (Der.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cavit, M. (2000). *Felaket Günleri Mütareke Tarihinin Acı Günleri. 1*, O. Selim Kocahanoğlu (Der.). İstanbul: Temel Yayınları.
- Çetinkaya, Y. D. (2015). *Osmanlıyı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti Toplumsal Sınıflar Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Elmacı, M. E. (2005). *İttihat Terakki ve Kapitülasyonlar*. İstanbul: Homer Yayınevi.
- Ergin, K. (2017). İttihat Terakki dönemi milli iktisat anlayışı (1913-1918). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 114-127.
- Eroğlu, N. (2008). *İttihatçıların Ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (1981). *Makaleler. 8*, F. Rağıp Tuncer (Der.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İkdam Gazetesi. No: 6307 (30 Ağustos 1330/12 Eylül 1914).
- Kansu, A. (2017). 1908 Devrimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazgan, G. (2017). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, H. (1997). *Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*. İstanbul: Türk Bankalar Birliği Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Koraltürk, M. (2011). *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, Y. (1985). *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*. 1, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Meclis-i Ayan, Zabıt Ceridesi, 3. Devre, 3. İctima-i Umumi, Cilt 3. (6 Şubat 1332/19 Şubat 1917). 493-495.
- Oktar, S., Varlı, A. (2009). İttihat Terakki döneminin ulusal bankası: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 1-20.
- Ökçün, Ahmet G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir-Haberler-Belgeler-Yorumlar*. İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Semiz, Y. (2016). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Milli İktisat Fikrinin Gelişimi ve İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşu. Gürsoy A. ve Vurucu, İ. (Ed.), *Savaş ve Toplum*. Konya: Eğitim Yayınevi, 363-364.
- Semiz, Y. (2019). 2. Meşrutiyet Dönemi İktisadi Düşünce Politikasında Yenileşme Hareketleri. A. Dönmez (Ed.), *Osmanlı Modernleşmesi Reform Çağında Çözüm Arayışları*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 368-370.
- Şener, A. (1990). İttihat ve Terakki cemiyetinin iktisadi ve mali politikaları 1908-1918. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 8(1), 220-221.
- Takvim-i Vekayi Gazetesi. No: 2808. (15 Şubat 1332/28 Şubat 1917).
- Tasfir-i Efkâr Gazetesi. No: 1195. (28 Ağustos 1330/10 Eylül 1914).
- Taştan, Yahya K. (2019). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., BEO., 4449/333642, 16 Rabiulevvel 1335 (10 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., HR.İM., 62/39, 3 Rabiulahir 1341 (23 Kasım 1922).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/16, 14 Rabiulevvel 1335 (8 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/17, 7 Rabiulevvel 1335 (1 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 205/66, 16 Rabiulevvel 1335 (10 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53 2 Rabiulevvel 1335 (27 Aralık 1916).

- Tekeli, İ., İlkin, S. (1997). *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.
- Toprak, Z. (1985). Milli İktisat. M.Belge (Ed.), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 744-747.
- Toprak, Z. (2016). *İttihat Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Toprak Z. (2017). *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*. İstanbul: Doğan Kitap ve Yayıncılık.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi. 4. Devre, 7. Oturum, Sayı: 264. (21 Haziran 1927). 480.
- Yılmaz, N. (2009). *Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası*. Y.L. Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Notlar

Milli banka: Kamu finansmanı ve ülkenin iktisadi kalkınmasında önemli rol üstlenecek, devletin hazinedarlığını üstlenecek, ülke sınırları içerisinde banknot ihraç tekeline sahip olacak ve para politikasını yönetecek olan günümüz merkez bankalarının öncülü olan banka.

Duyun-ı Umumiye: Osmanlı Devletiyle alacaklıları arasında yapılan ve 1881 Muharrem Kararname-siyle kurulan, Osmanlı Devletinin gelir kaynaklarının büyük bir bölümünü ele geçiren kurum.

Sadaret: Osmanlı Devlet idaresinde padişah vekili olarak oluşturulan kurum, sadrazamlık makamı.

Şura-yı Devlet: 1868'de idari yargı ve danışma organı olarak kurulan meclis. 1838'de Meclis-i Vala'nın oluşturulmasıyla başlayan sürecin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

İrade-i Seniyye: Padişahın sözlü veya yazılı emri için kullanılan tabir. Sözlü irade-i seniyye padişahın sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı kullanılan bir tabirdir. Osmanlı diplomatığında irade-i seniyye veya çok defa kullanıldığı gibi irade sözüyle özel bir belge türü kastedilmektedir.

Layiha: Arapça asıllı bir kelime olan layiha düşünülen bir şeyin yazı haline getirilmesi anlamına gelir. Osmanlı bürokrasisinde rapor veya taslak türü belgeye verilen addır.

Meclis-i Ayan: Heyet-i Ayan olarak da adlandırılan Meclis-i Ayan, II. Abdülhamid'in 23 Aralık 1876 tarihli iradesiyle yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin öngördüğü Meclis-i Umumi adlı Osmanlı

Parlamentosunu oluşturan iki meclisten biri olup padişahın tayin ettiği üyelere gelmekteydi. Parla­mentonun diğere kanadını da halkın seçtiğı mebusların oluşturduğu Meclis-i Mebusan teşkil ediyordu.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğı olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.